

NÉMETH CSILLA

A perverzió kritikája?

Restif de la Bretonne: A nagy francia ágy (Anti-Justine)

„Mértéktartónak lenni és szerénynek, avagy bujának és paráznának, ahogy az alkalom kívánja – ez az igazi bölcsesség” – olvashatjuk Bretonne hírhedtté vált könyvében. E bölcsességgel még nem is lenne különösebb probléma, ha az olvasó elég nyitott a parázna, erotikától túlfűtött olvasmányokra, és figyelmen kívül hagyná a mű vérfertőzésre épülő kerettörténetét. A regény szerzője, ahogyan azt az *Előszóból* megtudhatjuk, egy olyan erotikont szeretett volna a világ elé tárni, amely teljes mértékben ellentéte a sade-i libertinizmusnak: „Célom egy olyan könyv megírása [...], amelyben az érzékek a szívhez szólnak, amelyben a gyönyörök nem rejtegetnek semmi kegyetlent a szép nem számára, és amely nem halált, de sokkal inkább életet kínál képviselőinek, amelyben a szerelem visszatalál a természethez, és mentesen minden gátlástól, minden előítélettől, egyes-egyedül vidám és kéjteli képekben lép elénk.” E gondolatok hallatán az olvasó azt várná, hogy egy kellemes, kéjben és mámorban úszó, kedves kis regényt tart a kezében, mely mentes mindenféle sade-i kegyetlenségtől, a libertinus kéjencek brutalitásától, a szadomazochizmus és a női nem kínzásának élvezeteitől. Ezt az elvárást az olvasó többé-kevésbé, ha egyes jeleneteket nem vesz figyelembe (pl. a feleségét kínzó és áruba bocsátó férj esete, a kéjgyilkosság, melyet a barát követ el stb.), a mű előrehaladtával meg is kapja. Többé-kevésbé.

Azonban hiába próbálja a szerző a vérfertőzés műbe való emelését azzal magyarázni, hogy „ellensúlyozza vele a kéjencek megromlott ízlését, a szörnyű kegyetlenkedéseket, melyekkel Dsds gerjeszti őket”, ez a motívum mindvégig negatívumként jelenik meg.

A mű alaptörténete, hogy egy férfi meséli el szexuális élményeit, hasonlóan Apollinaire *Tizenegyezer vessző* c. Sade-paródiájához. Aki olvasott már erotikus és pornográf jellegű alkotást, nem lepődik meg a mű őszinte és buja, már-már a jó ízlés határait súroló gondolatmenetein és szóhasználatán sem.

Azonban még a Sade-olvasókat is megdöbbenetheti, hogy a fősze-replő felelevenített történetei családja körében, családtagjaival történnek meg! A mű első néhány fejezetében olvashatjuk, hogyan paráználkodik fiatal korában nővéreivel, miképpen szarvazza fel édesapját és nemz utódot anyjának, majd fajtalankodik önnön húgával-lányával. Ilyenkor joggal teszi fel a kérdést az olvasó, hogy ez vajon mennyiben jobb, ha jobb, mint a márki *Justine*-je?

„Ha a Justine egy örült műve, akkor az Anti-Justine egész örültekháza” – mondja Adolph Tarabant, kinek szavaival egyet kell hogy értsünk. Senki előtt nem lehet kétséges, hogy Sade *Justine*-je egy kegyetlen világot mutat be, melyben az erkölcs, a vallásosság mit sem ér az emberi gazsággal szemben. Azonban aki egy kicsit is tisztában van a korabeli francia arisztokrácia erkölcsi és filozófiai romlottságával, nem olvassa azt akkora ellenszenvvel, mint az *Anti-Justine*-t. (Itt meg kell említenünk azt is, hogy Bretonne és Sade kortársak voltak, csak más-más társadalmi rétegből kerültek ki. Sade mint a züllött francia arisztokrácia legbrutálisabb, legelítéltebb kultikus személye áll szemben egy szegény családból származó, „szexuál-perverziológiai szempontból cipő- és lábfejimidó fetisiszta, incesztusdicsőítő erotománnal”.)

Nem szeretnék sorrendet állítani, hogy a sade-i libertinizmus szellemében elkövetett kéjelgések és orgiák, vagy a Bretonne-i vérfertőzés, ill. kannibalizmus erkölcstelenebb és társadalmilag elfogadhatatlanabb-e, mivel ez mindenki számára privát vélemény. A „jó” erkölcs viszont azt mondja, hogy mindegyik ellentétben áll a természettel, de még inkább a Stendhal-féle szenvedélyes, *amour-passion* kölcsönösségén alapuló, fellobbanó vágyakozással túlfűtött szerelemmel.

Mégha a szerelem és odaadás motívuma meg is jelenik a műben, az nem szabadul meg a vérfertőzés taszító burkától. Ez az önmagából kifordult szerelem azonban meglepő módon nemcsak az apák szájából hangzik el, hanem saját lányaik sóhajai közt is, miközben épp szülőjükkel fajtalanokdnak. „Fröccsents az ágyasomba egy kölyköt... egy kis lotyót!... Ha lány lesz... egy napon... majd... megfarkalod... Ha fiú lesz... ő farkal meg engem” – sikoltozza Conquette az üzekedés közben. Egy másik történetben, ahol egy férfi saját lányait ejti teherbe, nem szóltak senkinek, „mert odavoltak a gyönyörűségtől”.

A regény felénél a szerző felhívja a figyelmet arra, hogy a műben semmiféle filozófiai tartalom nem jelenik meg, „mert semmi sem illik kevésbé egy ilyen műbe”, az olvasó nagy szerencsétlenségére. A mű egyetlen megfogalmazott erkölcsi célja mindössze annyi, hogy „olyan zamatos Erotikont adjak a renyhe vérmérsékletűek kezébe, amelynek olvastán kielégítő férjei lesznek hitvesüknek – még akkor is, ha már nem szép”. Vagy: „célom, hogy megmentsem a nőket a kegyetlenség deríliumától. Az Anti-Justine éppolyan ízes, éppolyan szenvedélyes, mint a Justine, csak épp a barbárság hiányzik belőle.” Az olvasóban viszont kétségkívül megfogalmazódik a kérdés, hogy vajon az apjának teljes mértékben kiszolgáltatott lányok viselkedése nem tekinthető-e barbárságnak, még akkor is, ha önszántukból történik az. Számos ilyen fejtegetést végezhetnénk, most viszont térjünk vissza a mű alapcéljához, a sade-i *Justine* Anti-jához.

Közismert, ahány olvasó, annyi vélemény, és ahány olvasó, annyiféleképpen indítja be egy mű az emberi erotikus fantáziát, ellenben sok esetben mégsem hozza meg a kívánt eredményt. Ha a mű célja a szenvedély felkorbácsolása, akkor a szerző kétségtelenül elérte a célját. Ha az undor és ellenszenv szenvedélyes hangulatot ölthet, akkor mindenképp.

Nem meglepő, ha erre a következtetésre jutunk, hiszen a nagy költő, Apollinaire is hasonlóképpen vélekedett a műről: „Egyedülálló könyv, a legörültebb, legfurcsább és legvisszataszítóbb, ami csak létezhet. Nincs vigasztalanabb, mint ez az alkotás, s ha nincs is egészen híján bájnak és szépségnek, mindvégig bujakóros elméről és céltalan képzeletőről tanúskodik.” Silvester Bernard hasonlóan súlyos következtetésre jut: „Mind a kettőt – Sade-ot és Restifet is (eredeti név) – gondos vizsgálatnak és alapos mérlegelés után degenerálnak, vagyis elfajzottnak nevezhetjük: arisztokrata származású az egyik, paraszti a másik, de mind a kettőben ugyanaz a megszállottság lakozott – mind a kettőt bujakórság üldözte”.

Nem céлом posztumusz ítéletet mondani egyik szerző fölött sem, mindössze a Justine–Anti-Justine kapcsolatát szerettem volna vizsgálat alá venni, hogy valóban egymás ellentéteinek tekinthetőek-e. Mint ahogyan azt a józan ész és a kritikusok véleménye is tükrözi, az alkotás nem igazán tekinthető pusztán erotikonnak, mely mentes lenne bármiféle sade-i hatástól. Hiába nem jelenik meg a sadizmus konkrétan a mű történetében, a Sade-kultusz, az iránta érzett ellenszenv és az előszeretettel használt perverzitás akarva-akaratlanul megbúvik a mű sorai között. E Bretonne-alkotást céljától eltérően én inkább Sade-utánzatnak tekinteném, kisebb „finomítással”, mint *Justine*-ellentétnek. Hiszen gondoljunk csak bele, ha a művet nyolckötetesre tervezte, mit tartalmazott volna a maradék hét... Ahogyan azt a *Szodoma százhusz napjánál* megfigyelhettük, a sadizmus és perverzió univerzumai végtelenek, összekapcsolódnak, körforgást alkotnak. S nem lenne más ez a Bretonne-alkotás esetében sem...

Tőkés László René Magritte műtermében, 2012

